

ÇOCUKLUK ÇAGI GÜVENLİK EGİTİMİNE GELİŞİMSEL YAKLAŞIM

Münevver KILIÇ*

ÖZET

Kazalar, çocuk ölümlerinin başta gelen nedenlerinden biridir. Çocukların değişik yaşlarda karşılaştıkları kaza tipleri yaşa özgü gelişim düzeylerine göre farklılık gösterir. Kazaların görülme durumu, çocukların fiziksel, psikomotor, sosyal, bilişsel, dil gelişimi ile ilgilidir.

Çocukların gelişim özelliklerine ve düzeylerine göre öğretim stratejilerinin bilinmesi, hemşirelerin, sağlık personelinin, öğretmenlerin, çocuklar ve ailelerine başarılı bir güvenlik eğitimi vermelerini sağlayacak tır.

Çocuklar ve gençler arasında. kazalar önemli ölüm ve sakatlık nedenidir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre her yıl 3.5 milyon kişi yaralanmalar sonucu ölmektedir. Bu ölümlerin 2.5 milyonu ise kazalardandır (3).

Amerika Birleşik Devletler'inde (ABD) "Çocukların Güvenliği Örgütü'nün raporunda çocukluk kazalarının önemli bir halk sağlığı sorunu olduğu, 1- 14 yaş grubu çocuklarda kazalardan ölümün kanser, kongenital anomaliler, kardiyovasküler ve at şii hastalıklardan ölümlerin toplamından daha fazla çocuk ölümlerini oluşturduğu belirtilmiştir (1, 6, 1 1). Önlenebilir kazaların neden olduğu ölümlerin hastalıklardan ölüm oranını geçmesi anlaşılması güç, ancak üzerinde önemli durulması gereken bir durumdur.

* Ege Üni Hem.Yük.Okulu Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Ar.Gör.

Önlenebilir kazaların neden olduğu ölümlerin artışı üzerine, kazaların nedenleri üzerine yapılan araştırmalarda artış gözlenmektedir. Genellikle kabul edilen görüş; kazaların bir sağlık sorunu olmadığı, daha çok önlenebilir bir durum veya çocukluk çağına özgü davranış özelliklerine bağlı gelişen bir durum olduğudur (11).

Çocuklar bazı gelişimsel özellikleri nedeni ile kazalara karşı daha duyarlıdır. Bu özellikler:

1. Gelişimsel kapasiteleri ile oyun vb. faaliyetleri için gerekli yetenekleri arasında uyumsuzluk olması.

2. Çevreyi incelemek, keşfetmek konusundaki doğal merakları, içgüdülerinin olması.

3. Kendilerini ispat etmek ve kurallara meydan okuma konusundaki tutkuları.

4. Büyüdükçe takdir edilme ve kabul edilme konusunda artan isteği.

5. Yeni yeteneklere sahip olma ve deneme konusundaki eğilimleri.

6. Taklit davranışlarına eğilimleri.

7. Deneyimlerinin az, tehlike duygularının gelişmemiş olması ile tehlikelerin bilincinde olmamaları.

8. Görme açılarının dar oluşu, sesi iyi lokalize etme yeteneğinin gelişmemiş olması.

9. Çocukların birkaç hareketi aynı anda ve eşgüdümlü olarak yapamamaları gibi özellikler ile çocuklar kaza riski ile daha fazla karşı karşıyadır (5, 6, 8, 9, 11, 12, 13).

Kazaların nedenleri ile ilgili yapılan çalışmalarda: çocukların yaşlarına göre gelişim özelliklerinin farklılığından dolayı, yaşları ile kaza ve zehirlenmelerin insidansı ve tipleri arasında ilişki olduğu gösterilmiştir (5, 6, 11, 13).

Çocuklarda, kaza ve yaralanmalardan ölüm nedenleri yaş gruplarına ve gelişim düzeylerine göre değişmektedir (Tablo I).

Tablo 1. Çocuklarda. Yaşlara Göre Kaza ve Yaralanmalara Bağlı Ölüm Nedenleri

Sıra	Yaş.l.	YAŞ (Yıllaral,)			
		1-4	5-9	10-14	15-19
	Motorlu araç (i İnde)	Yanıklar	Motorlu araç çarpması (yaya)	Motorlu araç (İçinde)	Motorlu araç (İçinde)
2	Yanıklar	Boğulmalar	Motorlu araç (İçinde)	Motorlu araç çarpması (yaya)	Boğulmalar
3	Boğulmalar	Motorlu araç çarpması	Yanıklar	Boğulmalar	Motorlu araç çarpması (yaya)
4	Düşmeler	Motorlu araç (İçinde)	Boğulmalar	Kaza kurşunu	Kaza kurşunu
5	Zehirlenmeler	Düşmeler	Motorlu Araç: Bisiklet kazaları	Motorlu Araç: Bisiklet kazaları	Zehirlenmeler

ıcaynak : Sewell K.H .. Galnes S.İ.. A Developmental approach to childhood safety educa-
Uon. Pediatric Nursing. 19: 5. 1992.465.

Çocuklarda kazalardan ölüm nedenleri ve görülme durumu arasındaki farklılığın olması, ailelerin çocuklarının gelişimsel yeteneklerini, kapasitelerini anlayamamalarına bağlı olabilir. Aileler çocuklarını, çocuğun yaşına özgü olarak kendi başının çaresine güvenle bakamayacağı durumlarda yalnız bırakabilmektedir. Örneğin, aileler çocuklarına trafik kavramı tam gelişmeden onları okula veya oyun parkına yalnız gönderebilmektedir. Bu nedenle her "Kazaları Önleme Programı" çocuğun gelişimsel düzeyine göre ayarlanmalıdır. Ailelere de çocuk gelişim özellikleri, gelişim düzeylerine göre güvenli davranışlar, korunma stratejileri ve uygun yöntemler hakkında eğitim verilmelidir (2,

5.8. II).

Bergman ve Rivara, çocukların gelişim düzeylerine göre güvenlik eğitimi verme yaklaşımı ile. İsveç'te çocukluk çağı kazalarının önlenmesine yönelik başarılı çalışma yürütmüşler ve İsveç'in dünyanın çocuk kazalarına bağlı en düşük ölüm oranına sahip ülkesi olmasında etkileri olmuştur (II).

ÇOCUKLARIN GELİŞİMSEL DÜZEYLERİNE GÖRE GÜVENLİK EGİTİMİNDE UYGUN STRATEJİLER

Arneson ve Tripletl yaptıkları ara tırnının sonucunda, .ocuklar büyüdük e ve bağımsızlıklarını ifade etmeye başladık a ailelerin onlara karşı le ndi ağırlıklan il ilgili gtrtşimler konusunda oldukça yumuşak v esnek davrandıklarını b lirlemişlerdir (11).

Çocukların. dü ünne si emi ile aı layışı büyüklerin düşünme ve anlayışı aynı değildir. Aksine çocukların pm bl m çözme y tenelden. bili sel g !işimleri ile uyum halindedir. ocuklar aynı hızda ileri mesel r ele çocukluk çağında bilişsel gelişimde bazı benzeriikli r vardır.

Süt Çocukluğu Dönemi (0-1 Yaş)

Süt çocukluğu dönemi, güvenlik açısından korunmada tamam n bir başkasına bağımlılığın olduğu bir dönemdir.

Alıatomik olarak süt ocukları ba -boyun-vücut oranları dolayısı ile kazalara karşı daha savunmasız durumdadır. Yeni doğarıda cephalocaudal (baştan ayağa) eli im söz konusudur. Yenidoğanın ba 1. bed nin diğer kısımlara oranla yeti kin öl üsün daha yakındır.

Bilişsel a ıdan ise. süt çocuklarında yeni yeten lder eld etmek ve ç vrelerini anlamak, öğrenmek i in son uz bir istek vardır. Aktif olarak sürekli arayış halindedir. Bu n derile. üreidi evr sindeki nesn i re doğru hareket derek onlara ulaşmaya çalışırlar. Çevresini k fetrn çabası içerisindedir. Eline g en her eyi oyuncakları hemen ağzına götürür. tadına bakar (5. 7. 9. ll. 13).

Süt ocuğunun güvenliği ile orumlu en y lkili kılıler ann ve babası olduğu için ailelerin bilmeleri ger kerı ön mli bir konu vardır. Bu dönemde. bebekli r getirilen kısıtlamalar ile kolayca rahatsız olsalar da. onları-ı kazalardan korumak için bazı yasakların daha doğrusu kısıtlamaların olması hayati önem ta ır. Bebeği korumak için

evresind ki tehlikeli maddel rin, cisimlerin uzakla tılması ve onların yerine b beğin oynayabileceği t hlikesiz elsimler y rleştrrn k hem güvenli hem de bebeği huzursuz etmeyecek bir ortam yaratır.

Çocukların büyüklerini taklit etm ye erken yaşlarda başlamaları nedeni ile. aile bireyi ri çocuğun yanında yavaş yavaş güv nli har ket etm ye alışmaları gerekir. Bunun dışında aile üy leri kendi yaptıkları işlerin. hareketlerin de kazalara n den olabildiğini bilmelidir. Örneğin. beb ği yanında veya kucağında bulunan anne. bebeğin bardağa

ulaşmaya çalışacağını bilerek, bebeği kucakta ik n çay veya kahv imemeHdir. Yine aileler. araba kazalarını nl mede. bebeklerin. arabanın arka bölümüne araba koltuğuna (zerİ bağlı. koruyucu) konulması gerektiğini ve bundan sorumlu olduklarının bilin inde oLmalıdır (2. 9, LL. 12).

Oyun ocukluğu (Toddler) Dönemi (1-3 Yaş) / Okul ncesi ocukluğu Dönemi (3-6 Yaş)

Bu dönemde çocukta yeni motor yeteri kı r geltsney ba lar. Büyüme ve olgunlaş ma devam ederken bir ok yolların y ni deney *alan*ları kazanır. Bu dönemin başlarında denge hafif bozuktur. Fakat ocuk yavaş yava kas gelişimi ile ko mayı, atlamayı. zıplam yı ve tırnanmayı öğrenir. Bu flzik kazanımlar içlerindeki yarış dUYGUSU ile yakın ili km olduğu için, ocuklar bu yeni tür hareketl ri denemeye ve kazanmaya bayılırlar.

Yürümeye başlayan ocuk dalia bağımsızdır. her tarafı kar iştme, çok meraklıdır. herşeyi öğrenmek ister. Giderek bağımsızlığı ar 'an 3-6 yaş grubundaki ocuk aşırı faaliyet içindedir. ocuk koşar. yüksek yerlere tırnanabilir. 3 tekerlekli bisikl te binebtler, öğrenme. taklit v ele alıp inceleme şeklinde meraldan devam eder. cknecelerle oynar, küçük dolaplan. ilaç dolaplanını açar. Dikka leri azdır (5 7.9, 10),

Bu dn mdeki çocukların düşünme tarzları çok belirđindir. E o- sarıtriktirl r. fantaziye dayalı. sembolik. hayali ve oyunsal maceralar sayesinde ocuk yava yavaş gerçek yaşama hazırlanır. Cansız n sn lerin insani duygu ve davranı lara sahip oldukları yolunda inançları da vardır. Yine bu dönem çocuklar, parçaların bütün ile ilişkisini kurarnazlar. zihinselolarak bir hareket veya durumu ersin evtreml zlr. Korurrum ya da tersine (ge'i) dnebilirlik (reversibility) işlemi için rli olan mantıksal düşünme yeteneğinden yoksundurlar (10, LL. 12. 13). Bu tip d nrrn tarzının kazalara karşı korunmada. Çocuğun ne denli savunmasız bırakacağı açıkça görülmektedir. Örneğin : bu yaşta bir

ocuk sokağa. bir arabanın önüne doğru koşarken, arabasını ona arpmayacağını, nk onun kimseyi incitmek istemeyeceğini düşünür. Yine bu dönem çocuklar. izgi film seyr derken. filmd ki kahramanların öldürüldükten veya araba altında kaldıktan sonra kalkıp yürümelerini görünce. o sihirli düşünceleri doğrultusunda. bu durumun gerçek hayatta da byl i iğına inanırlar (11).

Bu dönem sağlık ile ilgili istenen alış! anlıkların öğretilmesi i in ideal bir dn rndir. İlk sembolleri non-verbal olduğu i in. bu yaştaki

çocuklara sunulmak istenen bilgilerin kavranması ve gerektiğinde anlaşılması. somut, görsel, duyuşsal ve çarpıcı (spot) imajlar ile daha kolay olacaktır. Bunun dışında, bu yaş grubunun çok güçlü bir ritim duygusu vardır. Bu nedenle kazaları önlemek için telkin eden şarkıların kullanılması da öğrenmeyi kolaylaştırır. Burada uygulanacak yararlı yaklaşımlar arasında, kısa hikayelerin yinelenerek okunması, güvenlik ile ilgili filmlerin gösterilmesi, kukla gösterileri, şarkı söyleme seansları, resim çalmaları ve güvenlik konularıyla ilgili canlandırılmalar (rol play C'ibi) yer alır (9. 11).

Ailelerin sağlanan erken rehberlik hizmetinin, çocukların yeni sahip oldukları özerklik (otonomi ile onlara getirilmesi gerektiren kısıtlamalar arasında oluşan atışmayı göstermesi gerekir. çocuğu engellemek yerine riskleri göstermeli. çok erken başlayacak olan bu bilinendirme ye işkin yaşa kadar sürmelidir. Aileler çocukları ile bu kısıtlamaların gereği konusunda önceden çocukları ile konuşmalı ve çocuk düştükten sonra "Sana onun üzerine çıkma demiştim!" demek yerine çocuklarının bir yaralanma, kaza öncesinde yaptıkları hareketin sonuçlarını önceden görmelerine yardımcı olmaları en doğru davranıştır. Kısıtlamalar konusunda çocuğa mantıklı açıklamalarda bulunmalı ve çocuğun sonuçları tahmin etmesine yardımcı olmak, güvenli davranışların öğretilmesi için önemli bir kaynak yarattığı gibi çevre ile kazalar arasında var olan nedensel ilişkinin 'çocuk tarafından anlaşılmasını sağlar. Bunun dışında, ailelere çocukları ile beraber televizyon seansları ve böylece "sihirli" düşüncelerin yaratabileceği bazı olası yanlış algılamaları ortadan kaldırmaları önerilebilir.

Okul Çocuğluğu Dönemi (6-12 Yaş)

Beden, motor, sosyal, dil gelişimi açısından önemli aşamalar gösteren okul çocuğunun motor becerisinde artma, dengenin de gelişmesi ile hızlı koşma, yürüme, devamlı hareket etme isteği vardır. Okul çocuğunda şekil, uzaklık, zaman, mekan kavramları da gelişir. Dönemin sonuna doğru soyut düşünme başlar. Çocuk mantıklı düşünmeye başlar. Bu dönemde hayal yerini gerçeğe bırakır. Okul

öçuğu sosyaldir, kendini sınıf, arkadaş ve oyun grubu içinde bulur. Aktif sporlara eğilir (5, 7, 12),

6- 12 ya dönemindeki çocukları riske sokan en belirgin özellikleri daha az korku duymaları, oyun oynarken gerçek nesnelere zarar vermemeyi istemeleri, yardım etmeyi ve kontrol etme duygusunu hissettirmeyi severler. arkadaşları ile rekabet etmekten hoşlanırlardır (7, 9, 11, 13).

Okul çağı çocuğunun en büyük meraldanndan biri bisiklete binmedir. Bisiklet kazaları, çocuğun bilişsel, psikomotor gelişimi ile ilgilidir. Genellikle 9 yaşından küçük çocukların bisikleti ile kendi başına yola çıkmasına izin verilmemelidir. Bunun yanısıra, bisiklet kazalarında trafik kurallarına uyulmaması ve cadelel riri güvensiz olması da etkilidir (13). Okul öncesinden başlayan okulda devam eden güvenlik önlemlerinin, trafik kurallarının çocuklara öğretilmesi yararlı olur. Okul çocuklarında su sporları denetlenmelidir. Yüzme bilmiyor ise öğretilmelidir (uygun yüzmeyi öğrenme yaşı 4-6 yaşları arasındadır).

Okul çağı dönemi çocuğu kuralları öğrenmeyi de çok severler ve diğer çocuklara bu kuralları anımsatırlar. Geçmiş deneyimlerini de göz önüne alabilirler. Bu nedeni, onlara yönelik olan öğretim stratejilerinin belirli güvenlik kurallarını içermesi olan "yanlış-doğru" hareketleri gösteren resimli oyunlara davet etmesi onların gelecekte olabilecek durumlar için kullanabilecek tecrübe ve deneyimler kazanması için "canlandırma" oyunlarında oynatılması yararlıdır. Dönemin sonuna doğru, önerilen öğretim stratejilere ilave olarak okul faaliyetleri, köşe bulmacaları ve kelimeyi bulma oyunları da uygulanabilir (11).

Pidgeon, bu yaştaki çocukların bakış açılarını geliştirmelerini sorularına izin vererek, onlara koruyucu hareketler için mantıklı nedenler sunarak ve de onlarda çevrelerindeki tehlikeli şeyleri göstermeleri, böylece kendilerinin ve ailelerinin güvende olması gibi yöntemler kullanarak öğrenme süreçlerine aktif katılımlarının sağlanması gerektiğini belirtmektedir (11). Aileler çocukları aktif olmaya başladıklarında, bu stratejileri kullanarak, çocuklarında kontrol ve sorumluluk duygusunun gelişmesini sağlayabilirler.

Adölesan Dönemi (12-15. 20 Yaş)

Adölesan (ergenlik) dönemi, hızlı büyüme, hormonal, emosyonel değişiklikler ile birlikte motor, beceri ve zihinsel işlevlerde gelişme, sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı yaşamın en karmaşık dönemlerindedir. Erikson'a göre bu dönem gencin "kendini tanıdığı" bir dönemdir. Ergen soyut düşünür, sorunlara sistematik olarak yaklaşır (7, 10, 12).

Ergen yaptıkları hareketin alacağı tepkiyi öngörme yetisini kazandıktan sonra, bunu genelde pek önemsemezler. Ergenin bu özellikleri riskli davranışlar göstermelerine yol açabilir (11). Ergenin arkadaşları, özerkti, rahatlama arzusu ve çevresi tarafından kabul

edilme isteği. onu tehlikeli aktivitelere ya da sigara, alkol, uyuşturucu gibi madde kullanmaya itebtilir.

Adölesan dönmindeki kazalara bağlı ölümlerde alkol tüketiminin de önemli roloynadığını belirtmek gerekir. Çocukların Güvenli Örgütü'nün (ABD) 1990'da yaptığı çalışmada: motorlu araçlarla kaza yapıp ölen her üç ergenden birinin kan alkol düzeyinin yasal sınıra olan 0.10 düzeyinden fazla veya eşit olduğu belirlenmiştir (11).

Adölesan dönminin güvenlik eğitim stratejileri diğer yaş gruplarından farklıdır. Ergen mantıklı açıklamalarda bulunmadan yalnızca "bilgi" ve "kalıp" şeklinde öğütler sunmak, onları tatmin etmez, hatta reaksiyon göstermelerine neden olabilir. Oysa teorik olarak düzenlenen kural ve emirleri vermeye, bilimsel gerçekler şeklinde, mantıklı açıklamalar ve önerilerin yer aldığı güvenlik eğitimi ergen için kabul edilebilir olan en uygun yöntemdir, çünkü ergenlik dönemi mantıksal düşünmenin yetişkinler düzeyine eriştiği bir dönemdir. İstausüksel verilere dayalı ve olgu sunumları ile birlikte tartışmalara yeterli zaman ayırarak güvenlik eğitim programı sunulmalıdır (2. bölüm 1). Aileler, çocukları ergenliğe girdikten sonra, onlara daha önce uyguladıkları yaklaşımların, yöntemlerinin artık yetersiz olduğunu, ergenlerde reaksiyon yaratacağını bilmedirler.

Yapılan çalışmalarda, düşük benlik saygısının da ergenlerde kaza riskini artırdığı belirtilmektedir (13). Ergenin kendine ait bir benlik ve değerli duygular kazanması, ailesinin etkisi ile de gerçekleşmektedir.

Aileler, adölesan döneminde ergen için gerekli olan güvenlik stratejilerini arıyarak ve arkadaşlarıyla diyalog kurarak verdiklerinde destek ve rehberlik görevini yerine getirmiş olurlar.

Organize sporlara, meditasyon, kardiyopulmoner resüsitasyon (CPR) öğrenmeye yönlendirme, kaza riskini azaltmada adölesanlar için uygun bir yaklaşımdır.

Hemşirelik Yaklaşımı

Kaza ve yaralanmalara bağlı ölümler ve sakatlıklar, her yaşta önemli bir sağlık sorunudur. Kazaların önlenmesi için çocukluk döneminde "güvenli" göttern gelişim dönemlerine göre farklılık göstermektedir.

Ana-çocuk sağlığı hemşireliği hizmetler! içeri inde gilim rolü de olan hemşireler ve diğer sağlık ekibi üyeleri bev yrın ve halkın eğitiminde etkin, önemli rol oynarlar.

Çocukluk çağı kazalarına geli im i açıdan yakla ıp. farklı yaş gruplarına özgü güvenliği tehlikeye sokucu durumları bilmek hemşirelerin ail i r v çocuklarına uygun koruyucu davranışları öğretmesinde. geliştirmesinde çok önemlidir. Hemşire ve diğer sağlık ekibi üyeleri öne likle ailenin v çocuğun güv rürlük konu undakl i ilgi. tutum ve uygulamalarını belirleyip. değerlendinnelidir. Bu doğrultuda. hemşirelerin ve diğer sağlık ekibi üyelerinin. çocukların gelişim dönemlerine göre uygun güvenlik eğitimi yakla ımı ile ailel ri v çocukları bilinçlendirmesi. çocuklukta kazalara bağlı ölümlerin azalmasını ve kazaların önlenmesini sağlayacaktır.

SUMMARY

A Developmental Approach to Childhood Safety Education

Accidents are the leading cause of childhood mortality. The differ according to Uie ages of children related with their development. Th occurrence of accidents are r lated with phy tcal, pyscl ornotor, social, knowledge and languag d velopment of children.

Establishing teachlng strategtes according to d velopment level and characteristics of childr n by educators, health personnel and nurses will enable effective safety educaUon to children and th ir families.

KAYNAKLAR

1. Baraif L.J., "Injury Prevention : Can we meet Uie elailen e?". Annals of Emergericy Medicine. 20 : 9. Sep1 mb r 1991. 1045-1046.
- 2.Bergman A., "Use of education in preventing injurl s". P dia rlc Clinics of North America. 29 : 2. April 1982. 331-338.
- 3.Bertan M .. Güler Ç. (Ed). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Güneş Kitabevi LTD. STi. Ankara. 1995.
- 4.Dershewttz RA.. Christophersen E.R. "Childhood hou hold safety", Am.J.Dis. Child. 138. 1984.85-88.

5. Dworak P.H., Pediatric Ev. Ed. Arcasoy. M. ve ark.. İzmir Saray Tıp Kitabevi. 1992, 25-47.
6. Jones E., "Childhood injuries: an epidemiologic approach", Pediatric Nursing. 3. (May-June 1992) 235-239.
7. Kavaklı A.. Çocukluk Yaşlarında Büyüme ve Gelişim. Hilal Matbaacılık. İstanbul. 1992.
8. Korporal J., Kollack B.. "Unfälle im Kindesalter". Deutsche Krankenpflege-Zeitschrift, 40 : 6, Juni 1987. 378-384.
9. Mott S.R., James S.R., Sperhac A.M .. Nursing Care of Children on Family. Addison-Wesley Cummings Publishing Company. California. 1990.
10. Onur B .. Çocuk Psikolojisi. Altın Kitaplar yayınevi, İstanbul. 1985.
11. Swanson K.H .. Gaines S.K. "A Developmental approach to childhood safety education", Pediatric Nursing. 19 : 5. (September-October 1992) 464-466.
12. Whaley L.F .. Wong D.L .. Nursing Care of Infants and Children. 3. Ed. St. Louis. The C.V. Mosby Company. Washington. Toronto. 1987.
13. Zuckerman B.S .. Duby J.C .. "Developmental approach to injury prevention" Pediatric Clinics of North America. 32 : 1. February 1985. 17-29.

